

ODNOS DUBROVNIKA PREMA DRUGOM MOREJSKOM RATU (1714–1718) I ULOGA AUSTRIJE

Karlovačkim mirom iz 1699. Venecija je proširila posjede u Dalmaciji i Boki na područja kojima ranije nije vladala. Ipak, nije uspjela teritorijalno spojiti dalmatinski i posjed osvojen u Boki i na Crnogorskom primorju. Drugi morejski rat (1714–1718) bio je zapravo nastavak Velikog rata od 1683–1699. u kojemu je Turska izgubila Peloponez pa je ponajviše zbog toga 1714. povelala rat protiv Venecije. Povod je pružilo pitanje crnogorskih izbjeglica na mletačkom području u Boki, iako su uzroci bili dublji. Prema turskom shvaćanju, po odredbama Karlovačkog mira Crna Gora je u državno-pravnom položaju i dalje bila turska pokrajina. To je shvaćanje dijelio i Dubrovnik. Međutim, Crnogorci su se odmetali od turske vlasti i poduzimali niz akcija koje su imala značaj četničkog ratovanja više nego pravog oslobođenja. Dakako, kao pogranična zona, Crna Gora privlačila je pozornost Dubrovnik. Dubrovčani su s pažnjom pratili novonastale događaje i uglavnom ostali povučeni i neutralni.

Kad je buknuo rat Republika je iz prikrajka promatrala. Njezini interesi odavna su bili suprotni mletačkim interesima. Usto je trebalo oprezno postupiti prema Turcima koji su bili u njihovoj blizini.⁸⁰ Svakako, opća je situacija bila složenija nego što je na prvi pogled izgledalo. Međusobna čarkanja crnogorskih izbjeglica i Turaka, upadanje na mletački teritorij, očijukanje Crne Gore s Rusima – što je pogotovo smetalo Veneciji – sve je to bilo samo predgra šireg obračuna koji je povlačenjem Turaka iz srednje Europe neminovno slijedio. Ti su se procesi, s nužnim oscilacijama, lančanom reakcijom protezali kroz cijelo 18. stoljeće. Rusko-turski rat 1711. pokazao je da je Istočno pitanje postalo eminentno ne samo na Balkanu, nego i u europskim odnosima. Samo se čekao trenutak kad će još uvijek ekspanzionistički raspoloženo Osmansko Carstvo – ohrabreno pobjedom nad Petrom Velikim na rijeci Prut 1711. – ponovo stupiti u akciju.

S oprobanom diplomatskom mrežom Republika je odmah poduzela akcije za eventualni doprinos, bolje reći za osiguranje u nadolazećim događajima.

⁸⁰ Usp. V. Ćorović, »Oдношaji Crne Gore sa Dubrovnikom od Karlovačkog do Požarevačkog mira«, »Glas SAN«, 187, II. razred, 94 (1941), 3–113.

Luka Chirico, vrsni dubrovački poslanik na Porti, pisao je Republici 28. veljače 1715. o ratnom planu Turaka – sastojao se u defanzivi prema Austriji, dok je protiv Mlečana predviđena snažna ofenziva kako bi se vratili Peloponez i Herceg Novi, izgubljeni tijekom posljednjeg rata.

Iako je u ratu ostala neutralna, jer drugo i nije ni mogla, Republika je poduzela široku akciju u Beču. Već krajem 1714. senatori su opširno obavještavali svoga bečkog predstavnika Palazzuola o međunarodnim odnosima i političkim pogledima Republike, pri čemu je Austrija stajala u žarištu njihovih interesa i zanimanja.⁸¹

Početak ožujka 1715, nakon primitka Palazzuolova pisma iz Beča o austrijskom pripremanju za rat protiv Turaka, senatori su za poslove Republike pokušavali angažirati svog sugrađanina Frana Sigismunda (Šiška) Gundulića koji je imao veze na bečkom dvoru. Istodobno su Palazzuolu uputili pismo u kojem su se uz konvencionalne izričaje pozivali na staro prijateljstvo s habsburškom kućom. Gundulića upućuju da smjesta ophodi razne ministre i cara Karla VI., te da mu izrazi odanost i zamoli ga da nastavi svoje pokroviteljstvo nad Republikom. Pozivali su se na prirodni nastavak protektorata austrijske krune još iz starih vremena, ističući da se i dalje stavljaju pod gospodstvo slavni katoličkih monarha čuvajući uvijek svoju punu slobodu.⁸²

Mora se priznati da je Venecija u početku bila tolerantna prema Dubrovniku. Na Jadranu i u Dalmaciji nije bilo većih ratnih sukoba. Međutim, sve je više izbijala na vidjelo pritajena želja Mlečana za okruživanjem dubrovačkog teritorija. Najviše incidenata bilo je zbog hajduka u mletačkoj službi koji su upadali na dubrovačko područje izgovarajući se da su saveznici Turske. Kada je 1716. zauzeta Carina od strane Mlečana, ta glavna spojnica od životnog interesa za dubrovačku trgovinu, Republika se u potpunosti angažirala. Naime, sad je dubrovačka trgovina zavisila od dobre volje Mlečana. Dubrovnik se potpuno okrenuo bečkom dvoru, iako je oprezno postupao s Turcima.⁸³ U pismu caru Karlu VI. od 26. travnja 1715. uz preporuke ponovno izriču staro pokroviteljstvo i izraze prijateljstva.⁸⁴

To je naročito došlo do izražaja kad su u Beču, 13. travnja 1716. Venecija i Austrija potpisale saveznički ugovor protiv Turske. Ulaskom Habsburgovaca u rat stvorena je nova politička situacija na Balkanu. To više nije bio rat zbog pitanja teritorijalne kompenzacije Porte s Venecijom, već mnogo dalekosežniji jer je u žarište postavio Istočno pitanje. Austrijska vojska pod vodstvom Eu-

⁸¹ *Lett. di Pon.*, knj. 46, 78–81

⁸² Isto, 2. III, 98, 99–100. ».. zamoliti za nastavak milostive zaštite koju su tijekom tolikih stoljeća držali nad nama Najuzvišeniji Vladari Kuće Austrijske voljni svojim uzvišenim Pokroviteljstvom zaštititi mir jedne Republike koju podržavaju svojom Carskom katoličkom zaštitom...«; *Cons. rog.* 146, 3' (Gundulić, 1715).

⁸³ Netočna je stoga konstatacija da je u ovom ratu »došla do izražaja njihova (dubrovačka, op. m.) turkofilska orijentacija«. V. Čorović, n. dj., 106.

⁸⁴ *Lett. di Pon.*, 46, 180 (26. IX); *Cons. rog.* 146, 40' (26. IV 1715).

gena Savojskoga – koji se u Ratu za španjolsko nasljeđe već istaknuo u ratnim operacijama u Italiji gdje je Beču osigurao upravu nad Lombardijom – ubrzo je postigla uspjeh u ratu i na Balkanu. Republika mu je uputila pismo u kojem mu je izrazila odanost i poželjela mu ratne uspjehe, na što je proslavljeni vojskovođa s ganućem odgovorio.⁸⁵ U to je vrijeme u Beču boravio Dubrovčanin Michelangelo Bosdari koji je već nakon izbora za generala kapucinskog reda 1712. ponudio pomoć Republici u svakoj potrebitoj prilici. U ovim kriznim danima Bosdari se znatno angažirao – više su ga puta primili car i kralj Karlo VI. (1711–1740) i njegov vojskovođa Eugen Savojski. Već se tada nazirao poraz turske vojske koja se nalazila u potpunom rasulu. Pomišljalo se i na osvajanje Bosne i Hercegovine, ali je protiv toga energično ustao bosanski paša Mehmed Numan-paša Čupričić.

Bosdari je u audijenciji kod Eugena Savojskoga u Beču, u kojemu je vojskovođa boravio u predahu ratnih operacija, izložio stanje Dubrovnika i njegov ratni položaj istaknuvši potrebu austrijskog protektorata nad Republikom. Ponavljala se tradicionalna linija dubrovačke politike: laviranje između više strana s očitim usmjerenjem prema moćnoj Monarhiji, pri čemu se nipošto nisu željeli diskreditirati kod Porte. Podanici Republike s dosta su simpatija pratili hajdučke akcije Crnogoraca protiv Turaka. Turci kao da su nazreli tu igru pa su ih često prekoravali. Posebice je trebinjski Osman-beg Resulbegović istupao protiv Dubrovnika. Istovremeno, kršćanski su im saveznici prigovarali veze s Turcima.

Koliko su se ozbiljno shvaćale stvari Dubrovnika u Beču govori i podatak da su dvorski krugovi predložili Bosdariju da bi bilo prikladno da Republika na dvor pošalje specijalnog izaslanika ili rezidenta koji bi mogao djelovati s više lakoće i *piu individualmente*. Eugen Savojski usto je dodao kako bi bilo dobro da mu Republika pošalje jednog poslanika kada ponovno bude kod Beograda.⁸⁶

U vrijeme ratnog sukoba osjećala se u Dubrovniku sve veća nestašica živčnih namirnica, pogotovo žita. Glavni opskrbljivač Grada tog važnog artikla bilo je Napuljsko Kraljevstvo. Republika je preko bečkih veza nastojala riješiti to akutno pitanje. Dubrovnik je u Napulju imao svoga delegata, ali se njegovom smrću mjesto ispraznilo. Kako nisu imenovali nasljednika uviđali su da su u zakašnjenju i da će morati imenovati drugog. Republika je imala svoje prihode – rente u Napulju – pa je i zbog toga bila važna obostrana suradnja i zaštita njenih interesa na ovom području. Oni su se 20. svibnja 1715. obratili markizu di Rialpu u Beču da se pobrine za dubrovačke stvari. Dana 10. lipnja 1715. obratili su se i Palazzuolu u vezi prihoda u Napulju. Naročito ih je zanimao conte Rocco Stella, habsburški maršal porijeklom iz Napuljskog Kraljevstva, koji je na dvoru uživao velik ugled, pogotovo kod vladara.⁸⁷ Republika

⁸⁵ *Lett. di Pon.* 47, 56; ASMM. f. 26, br. 2993; 17. XII 1716. E. Savojski.

⁸⁶ ASMM, f. V, br. 664, 665.

⁸⁷ *Lett. di Pon.*, 46, 129–, 149–.

se obratila conte Stelli za posredništvo kod samog cara Karla VI., naglašavajući pritom davne veze s Austrijom. Pogotovo mu se obraćaju za pokroviteljstvo u poslovima Republike te mu šalju pismo za napuljskog kralja u korist dubrovačkih interesa u tim krajevima. Stella je 25. lipnja 1716. javio da je Car pozitivno odgovorio na zamolbu Republike i obećao da će u svakoj prilici doprinijeti Dubrovniku.⁸⁸

Senatori su se 28. ožujka 1716. obratili Karlu VI. ističući veliku nestašicu žita koja je zadesila Republiku. Obratili su se Caru da s jednom »ljupkom naredbom« (*grazioso ordine*) na conte von Dauna, vicekralja Napulja, preporuči da učini milodar za dostavu žita. Zamolbu upućuju conte Stelli da učini nešto kako bi se ublažila velika nestašica žita i kruha.⁸⁹ Republika se obratila Beču ne samo iz straha od Mlečana već i kao preporučitelju u eventualnim poslijeratnim teritorijalnim izmjenama na štetu Turaka.

Kad su Mlečani krajem studenog 1716. postigli lijepe uspjehe u Hercegovini i zauzeli spomenutu carinu, Dubrovčani su se ozbiljno zabrinuli. Nastojali su održavati dobre veze s Turcima, ali im njihov najbliži susjed spomenuti Osman-beg trebinjski nije bio sklon. Početkom 1717. uspio je da se zatvori skela prema Dubrovniku uzimajući pravo da od dubrovačke trgovine propusti ono što želi. Kao opravdanje za takve oštre mjere navodio je dubrovačko pomaganje neprijatelju i nesigurnost u trgovini. Dubrovački koraci kod hercegovačkog i bosanskog paše da se zabrana odmah ukine nisu uspjeli. Hercegovački paša 27. prosinca 1717. preporučio je Osman-begu da propusti karavane, ali je on i dalje radio po svojoj volji. Krajem rata pojačao se otpor Crnogoraca koji su u travnju 1718. upali u Konavoska sela Dubu i Mrcine.

Tijekom rata u listopadu 1717. došao je u posjet Dubrovniku Sava Vladislavić, srpski trgovac i avanturist u službi Petra Velikoga. Dubrovčani su ga lijepo primili. Donio je sa pismenu molbu ruskog cara, koju je dostavio Vijeću umoljenih. Vladislavić je u ime Petra Velikog tražio da se u Dubrovniku sagradi pravoslavna crkva. Vijeće je 10. studenog 1717. istu odbilo. Vlada je odmah odgovorila Caru s puno lijepih riječi i komplimenata o Vladislaviću, ne spominjući odbijanje molbe, već su istaknuli da je »najsajjnija slava naroda i jezika slavenskog«. Vladislavić je uvažio razloge dubrovačke Vlade i o tome pri povratku u Rusiju obavijestio Cara koji se tim odgovorom udobrovoljio.

Godine 1718. sklopljen je mir između zaraćenih sila u Požarevcu, u Srbiji. Posrednici u pregovorima bili su Engleska i Nizozemska. Dubrovačka Vlada znala je da će Mlečani ponovno tražiti osvojeno hercegovačko zaleđe. Zato je Vlada tražila od konzula u Carigradu, Luke Chirica, da u pregovorima zastupa izravnu teritorijalnu vezu između Republike i Turske. Chirico je u Carigradu razvio veliku diplomatsku djelatnost. Kako Dubrovnik nije bio u ratu, nije mogao imati svoga predstavnika u pregovorima. Chirico se ipak uspio uvući

⁸⁸ Isto, 46, 182; ASMM. 26, br. 2988.

⁸⁹ O žitu i nestašici: *Lett. di Pon.*, 46, 181–183, 236–, 237–, 237–239.

u komisiju za mirovne pregovore tako što ga je engleska delegacija predložila i izabrala za svog prevoditelja s turskog jezika. Za vrijeme pregovora obavještavao je dubrovačku Vladu što se razgovaralo, a ona mu je davala precizne upute.

Turska delegacija ustupila je Austriji Banat, preostali dio Srijema, neka područja u Bosni i sjevernoj Srbiji, ali se usprotivila mletačkim zahtjevima za južnom Hercegovinom. Austrijski predstavnici također su predložili da Dubrovnik ostane u teritorijalnoj vezi s Turskom. Predstavnici Engleske i Nizozemske utjecali su na mletačku delegaciju da ostavi hercegovačko zaleđe. Na kraju su Mlečani pristali na Požarevački mirovni ugovor koji je odredio da i dalje ostanu turske enklave u Neumu, Kleku i Sutorini. Uz Chirica je bio dubrovački svećenik Mihajlo Pešić koji je ostavio Dnevnik svog boravka u Požarevcu sa zanimljivim izvještajem.⁹⁰

⁹⁰ V. Ćorović, n. dj., 109.; J. Radonić, nav. zbornik, str. 97–98, 99–103; G. Škrivanić, »Dnevnik Dubrovčanina Mihajla Pešića o Požarevačkom mirovnom kongresu 1718. godine«, »Građa Srpske akademije«, VII, Beograd 1952; Š. Ljubić, »O odnošajih među republikom mletačkom i dubrovačkom...«, 126–132; G. Novak, »Dubrovačka diplomacija u mirovnom kongresu u Požarevcu«, »Šišićev zbornik«, Zagreb 1929; B. Cvjetković, *Dubrovnik i Petar Veliki*; V. Ćorović, »Odnosaji Crne Gore sa Dubrovnikom...«, 91–113.